

УДК 347.781

Олександра Яворська,

докт. юрид. наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ СУБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Проаналізовано питання правового регулювання статусу, механізмів та функцій організації колективного управління авторськими і суміжними правами відповідно до законодавства України. Запропоновано можливі шляхи вдосконалення правового регулювання щодо організаційно-правової форми діяльності таких організацій, забезпечення прозорості та ефективності їх діяльності.

Ключові слова: колективне управління авторськими і суміжними правами, суб'єкти авторського права, авторські майнові права.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Отримання авторської винагороди від використання результатів творчої діяльності є матеріальним чинником, що може сприяти життєвості людського інтелекту. Створення та забезпечення цивілізованих правових механізмів, які сприяли б суб'єкту авторського права в отриманні справедливої винагороди, свідчить про визнання та повагу суспільства до результатів інтелектуальної праці людини. Значимість цих завдань посилює європейський вектор розвитку нашої держави. Законодавство України у цій сфері загалом відповідає визначним світовим стандартам, але залишаються окремі питання, які потребують удосконалення, часового «досвіду» функціонування. Тому важливо, щоб такий досвід був цивілізованим. А отже, правове дослідження завдань, механізмів та функцій колективного управління авторськими правами – на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Дослідження питань колективного управління авторськими правами здійснювалося фахівцями на рівні наукових статей, навчальних посібників, підручників. Висловлені слушні пропозиції з удосконалення правового регулювання. Однак окремі питання (щодо організаційно-правової форми організацій колективного управління (далі – ОКУ), забезпечення прозорості їх функціонування, належні правові підстави

взаємовідносин автора та ОКУ) залишаються не вирішеними.

Мета статті (постановка завдання). У пропонованій статті автор має намір висловити власні міркування щодо предмета дослідження, акцентувати увагу на механізмах та функціях ОКУ та запропонувати можливі шляхи вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми майновими правами:

- 1) *особисто;*
- 2) *через свого повіреного;*
- 3) *через організацію колективного управління.*

Особисте здійснення авторських прав передбачає можливість реалізації будь-яких повноважень, що становлять зміст суб'єктивного авторського права у межах, встановлених законом.

У певних випадках суб'єкт авторського права може доручити управління своїми майновими правами повіреному на підставі укладеного з ним договору доручення (ст. 46 Закону). Повіреним може бути будь-яка особа з повним обсягом цивільної дієздатності, оскільки вона вчинятиме юридичні дії від імені та за рахунок довірителя. Повіреним може бути і спеціальна особа у сфері інтелектуальної власності – патентний повірений.

Законом передбачена можливість управління майновими правами ОКУ. У ст. 1 Закону ОКУ визначена як організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку. Такі організації створюються суб'єктами авторського права та (або) суміжних прав і мають статус юридичної особи. ОКУ можуть управляти певними категоріями майнових прав або різними майновими правами. Вони можуть діяти в інтересах певних суб'єктів авторського та (або) суміжних прав або в інтересах різних категорій таких суб'єктів.

У Законі не визначено організаційно-правової форми ОКУ. Відповідно до ч. 2 ст. 48 Закону такі організації не мають права займатися комерційною діяльністю. Про заборону на зайняття комерційною діяльністю йдеться і в Порядку обліку організацій колективного управління [2]. Таким чином, це некомерційна організація, засновниками якої є суб'єкти авторського права та (або) суміжних прав. У Постанові Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [3] щодо вирішенні питання щодо звільнення від сплати судового збору зазначено, що організації колективного управління не належать до державних чи громадських організацій.

Отже, у частині організаційно-правової форми зазначених організацій законодавчі положення відсутні. Такий стан негативно позначається на організаційних процедурах їх утворення. Не зовсім ясно, в якому порядку має реєструватися така організація, на підставі яких локальних актів провадить свою діяльність, які органи вправі утворювати тощо. Які взаємовідносини організації та суб'єктів авторського права: це відносини постійного чи тимчасового членства, враховуючи строковий характер майнових прав інтелектуальної власності? Якщо це відносини участі, тоді на яких засадах? Такі питання не можуть належати виключно до рівня локального регулювання, тому статус організацій колективного управління майновими правами інтелектуальної власності має чіткіше визначатися на законодавчому рівні.

Порядок обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їхньою діяльністю визначає процедуру їх обліку та обліку державних організацій, що здійснюють управління на колективній основі майновими правами. Проте у цьому акті не зазначено ні порядок утворення, ні статус таких організацій. ОКУ може розцінюватися як

специфічне професійне статутне об'єднання. Однак воно створюється не лише для представництва чи відстоювання професійних інтересів його членів. ОКУ мають особливу мету свого функціонування – сприяння суб'єктам авторського та суміжних прав у ефективному управлінні їхніми майновими правами інтелектуальної власності та отриманні ними винагороди за використання творів. Облік та нагляд за їхньою діяльністю здійснює Державна служба інтелектуальної власності.

ОКУ зобов'язана стати на облік у Державній службі протягом 30 днів після її державної реєстрації. Про взяття на облік Державна служба видає свідоцтво про облік устанавленого зразка. Право займатися діяльністю організації колективного управління виникає з моменту видачі їй свідоцтва про облік. Відповідно до п. 4 Порядку умовами взяття на облік організації колективного управління є:

- 1) організація є юридичною особою;
- 2) вона не має на меті прямо або опосередковано одержувати прибуток;
- 3) ставить за мету діяльності управління на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав;
- 4) не має права займатися господарською комерційною діяльністю чи використовувати будь-яким чином об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, доручені їй для управління;
- 5) поширює свою діяльність на територію всієї України і має місцеві осередки або представництва в більшості областей України;
- 6) створена засновниками, об'єднує членів (учасників) організації, які є суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав і передали на підставі договорів власні майнові права в колективне управління цій організації;
- 7) має статут, що відповідає вимогам законодавства, зокрема, у сфері авторського права і суміжних прав.

Варто зауважити, що окремі вимоги не можуть розглядатися у такому підзаконному акті, зокрема умови взяття на облік відповідної організації. Організація має стати на облік у тридцятиденний строк із моменту її реєстрації. А умовою взяття на облік є, зокрема, наявність місцевих осередків та представництв у більшості областей України. Яким чином щойно зареєстрована організація на момент взяття її на облік може мати місцеві осередки або представництва в більшості областей України? У переліку умов взяття на облік зазначена й умова про те, що суб'єкти авторського і (або) суміжних прав передали на підставі

договорів власні майнові права в колективне управління цій організації. Тобто укладення договорів про управління майновими правами мало би відбутися виключно протягом тридцяти днів з моменту державної реєстрації такої організації. Але, поки не отримано свідоцтво про взяття на облік, організація не може діяти як така. У такому разі наскільки правомірним є укладення відповідних договорів із суб'єктами авторського права на управління майновими правами, якщо організація не взята на облік як така? Треба зважити і на ту обставину, що організація і створюється з метою укладати такі договори не тільки до моменту взяття її на облік, а й упродовж усієї своєї діяльності. Тому зазначена умова штучно стимулює до укладення відповідних договорів та утруднює роботу організації з огляду на встановлені строки.

Такі суперечливі нормативні підходи свідчать про необхідність чіткого врегулювання статусу ОКУ. Насамперед варто визначитися з організаційно-правовою формою та вимогами щодо статутних документів. Адже неприбутковий характер діяльності має бути відображеним саме у статуті. На законодавчому рівні варто закріпити і вимоги щодо формування, функціонування та компетенції органів такої юридичної особи, вимоги щодо забезпечення публічності та інформованості про власну діяльність.

Оскільки такі організації не можуть мати на меті одержання прибутку, то на законодавчому рівні з метою уникнення зловживань має бути зазначене джерело формування ресурсів на функціонування організації. Адже вона буде виконувати різні дії, спрямовані на управління майновими правами. Їх виконання забезпечуватимуть відповідні фахівці, які мають право на винагороду на підставі трудового чи цивільно-правового договору. Варто окреслити і загальні правові вимоги щодо взаємовідносин організації колективного управління та її членів, організації та інших осіб, з якими вона вступатиме у правовідносини щодо управління майновими правами. Належне правове забезпечення створення, функціонування та припинення організацій колективного управління забезпечить ефективну та прозору їх роботу.

Механізм функціонування організацій колективного управління полягає:

- в укладенні договорів з правоволодільцями про передавання в управління майнових прав інтелектуальної власності;
- в укладенні договорів з користувачами (телеканалами, радіостанціями, провайдерами інтернет-послуг, публічними закладами тощо) про використання творів, за умовами яких ті зобов'язуються щомісячно перера-

ховувати авторську винагороду на рахунки організації;

- у розподілі зібраних коштів між авторами, які передали свої майнові права у колективне управління.

Функції організацій колективного управління визначені у ст. 49 Закону «Про авторське право і суміжні права». Отже, на виконання статутних завдань організації виконують такі функції:

- погоджують з особами, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору;
- укладають договори про використання прав, переданих в управління;
- збирають, розподіляють і виплачують зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідним суб'єктам;
- вчиняють інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснюється, в тому числі звертаються до суду за захистом прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідно до статутних повноважень та їх доручення.

Організація має право вимагати від осіб, які використовують об'єкти авторського права і суміжних прав, надання їм документів, що містять точні відомості про використання зазначених об'єктів, необхідні для збирання і розподілу винагороди. Відповідно до ч. 4 ст. 47 Закону особи, які використовують твори, виконання, програми мовлення, примірники фонограм (відеограм), зобов'язані надавати ОКУ точний перелік використаних творів, виконань, примірників фонограм (відеограм), програм мовлення разом із документально підтвердженими даними про одержані прибутки від їх використання та повинні виплачувати організаціям колективного управління винагороду в передбачений термін і в обумовленому розмірі. За відсутності будь-яких правових наслідків у разі невиконання користувачами таких обов'язків застосування такої норми є проблематичним.

ОКУ зобов'язана розподіляти і виплачувати зібрану винагороду безпосередньо правоволодільцям або перераховувати її для розподілу іншим організаціям, що представляють інтереси відповідних категорій правоволодільців, на підставі взаємних угод, укладених між цими організаціями. Зібрана винагорода використовується виключно для її розподілу та виплати правоволодільцям. Незапитана винагорода зберігається організацією. Із цією метою вона резервує на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, що надійшли від осіб, які використовують

об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. Після трьох років від дня надходження на рахунок відповідних коштів суми незапитаної винагороди можуть бути використані для чергових виплат суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав або спрямовані на інші цілі, передбачені статутом, в інтересах суб'єктів авторського права і суміжних прав.

У порядку, встановленому статутом, організація вправі відраховувати із зібраної винагороди суми на покриття своїх витрат, а також робити спеціальні відрахування для використання в інтересах організації та правоволодільців.

Організація з метою виконання покладених на неї функцій має право формувати відповідні бази даних, що містять відомості про твори та інші об'єкти авторського чи суміжних прав, а також про їх авторів чи інших суб'єктів авторського права.

Специфікою колективного управління майновими правами є те, що ОКУ можуть управляти правами суб'єктів, які не передали їм повноважень на управління своїми правами. Відповідно до висловленої у Постанові Пленуму ВГС України позиції, надавши організаціям колективного управління можливість дозволяти використання об'єктів авторського права, які хоча й не перебувають в їх управлінні, але не вилучені з нього в установленому порядку, законодавець урахував специфіку діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють постійне використання великої кількості різноманітних об'єктів авторського права, завчасне визначення переліку яких (із встановленням правовласників та одержанням необхідного дозволу від кожного з них) є надмірно складним або взагалі неможливим (телерадіоорганізації; особи, що здійснюють ретрансляцію телерадіопрограм; власники закладів, де відбувається публічне виконання творів тощо). Такий підхід водночас забезпечує дотримання прав суб'єктів авторського права як щодо дозволу на використання творів, так і стосовно отримання винагороди та дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати використання необмеженого переліку творів без порушення майнових авторських прав, уклавши відповідний договір з однією організацією колективного управління (п. 49-1 Постанови).

Такий стан з управлінням майновими правами, що не передані в управління, але і не вилучені з нього, не може вважатися задовільним. З одного боку, фактичні користувачі справді можуть користуватися необмеженим переліком творів, але уклавши договір з ОКУ та перераховуючи їй відповідні суми за користування творами. Але з іншого – за відсут-

ності механізмів забезпечення обов'язковості відрахувань користувачами фактично одержаних сум за використання об'єктів авторського і (або) суміжних прав на користь ОКУ суб'єкти авторського права можуть нічого і не отримати. Навіть якщо укладені відповідні договори, то суб'єкти авторського права не мають можливості отримання відповідної інформації про те, хто отримує платежі за користування належними їм правами та в якому розмірі. Адже чинним законодавством не передбачено обов'язку організації, що управляє такими правами, вживати заходів щодо розшуку таких суб'єктів авторського права для вручення їм отриманих винагород від користування належними їм правами. Не передбачено також обов'язку щодо публічного інформування про управління правами, які не передавалися суб'єктами авторського права в управління. Такий стан може призвести до зловживань з боку організації сумми виплат, що надійшли за користування правами суб'єктів, які не передали свої права в управління.

Фактичне узаконення управління правами без правової підстави, якщо права не вилучені з управління, є виходом із ситуації. Адже у такому разі організація, хоч і без уповноваження з боку суб'єктів авторського права, зможе отримувати від користувачів належні авторам суми за використання їх творів. Але це спрацьовує, якщо між користувачем та організацією укладено відповідний договір. Такий стан може бути допустимим за умови максимальної прозорості діяльності ОКУ та через законодавче встановлення вимог щодо публічності та інформованості щодо прав, якими вони управляють.

Суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав, які не передали ОКУ повноважень на управління своїми правами у тому числі щодо збирання винагороди, мають право вимагати від них виплати зібраних сум, якщо такі суми фактично зібрані. Такі особи вправі також вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із дозволів на використання, які надаються організаціями шляхом укладання договорів з особами, які використовують ці об'єкти. Зазначені права є здійсненними за умови, що суб'єкт володіє належною інформацією про організацію, що управляє його правами без уповноваження.

Відповідно до норми ч. 7 ст. 48 Закону «Про авторське право і суміжні права» ОКУ зобов'язана надавати державному органу, який здійснює нагляд за її діяльністю, інформацію: про укладання двосторонніх чи багатосторонніх договорів з іншими ОКУ, в тому числі іноземними; про управління майновими правами осіб, які не передали органі-

зації повноважень; про укладання договорів управління майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав; про річний баланс, річний звіт, результати аудиторських перевірок; про осіб, уповноважених представляти організацію. Видається, що така інформація мала би надаватися не тільки державному органу, а й доводитися до публічного відома усіх зацікавлених осіб (насамперед, суб'єктів авторського і (або) суміжних прав) у законодавчо визначений спосіб, наприклад шляхом її розміщення на офіційному сайті організації.

Висновки

Враховуючи важливість функціонування ОКУ для суб'єктів авторського права, доцільним видається ухвалення окремого Закону «Про колективне управління авторськими та суміжними правами». У такому Законі варто чітко окреслити організаційно-правову форму їх функціонування, локальні

акти ОКУ, умови та порядок утворення, правові форми взаємовідносин ОКУ та суб'єктів авторського і суміжних прав, джерела формування власної майнової основи діяльності, фондів незапитаної винагороди та порядок її використання, публічність діяльності, відповідальність ОКУ та її посадових осіб у разі порушення прав суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 // ВВР України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
2. Порядок обліку організацій колективного управління та здійснення нагляду за їх діяльністю : затверджено наказом Міністерства освіти і науки 21.05.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
3. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Постанова Пленуму ВГС України від 17.10.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

Проанализированы вопросы правового регулирования статуса, механизмов и функций организаций коллективного управления авторскими и смежными правами согласно законодательству Украины. Предложены возможные пути усовершенствования правового регулирования относительно организационно-правовой формы деятельности таких организаций, обеспечения прозрачности и эффективности их деятельности.

Ключевые слова: коллективное управление авторскими и смежными правами, субъекты авторского права, авторские имущественные права.

The legal regulation of status, mechanisms and functions of organizations, performing collective management of author's rights and copyrights, is analyzed in accordance with the legislation of Ukraine. The author suggests possible ways to improve legal regulation concerning organizational and legal form of activities of these organizations, provision of their clear and effective functioning.

Key words: collective management of author's rights and copyrights, subjects of author's rights, author's economic rights.

